

Een witte rouwkamer

Pol Arias, Radio 1, Eenhoorn, 4 maart 1994

In het Lunaitheater ging gisteren Philoktetes-Variaties in première, een produktie van het Kaaitheater waaraan een internationaal gezelschap van Europese en Amerikaanse kunstenaars uit theater, muziek, film en video samenwerkten. Een produktie, Pol Arias, waar naar uitgekeken werd?

Pol Arias: Dat was te merken aan de bomvolle zaal, maar ook aan wie daar allemaal zaten: opmerkelijk veel buitenlandse theaterdirecteurs, festival-organisatoren en journalisten. Het was duidelijk een van die theaterevenementen die niet gemist mochten worden, waar inderdaad met spanning naar uitgekeken werd.

Omwille van dat internationale karakter van die voorstelling dus, maar ook omwille van een van de hoofdacteurs, de Amerikaanse theater- en filmacteur Ron Vawter.

Pol Arias: Wel, het is een heel aparte voorstelling, die buiten de gewone of normale theaternormen valt, waarbij je dan ook niet weet hoe je hier eigenlijk de pen van de kritiek moet vasthouden. Inderdaad, Ron Vawter staat centraal in deze voorstelling. Het is *zijn* voorstelling. Maar waar hij wel met vrienden, *echte* vrienden aan samengewerkt heeft, en dat ontroert. Want zoals hij zelf al vorige week in deze uitzending verteld heeft, hij lijdt aan Aids. Daar wil hij, zolang hij dat nog kan, wat mee doen op het theater. Het krijgen van die ziekte, zo vertelde hij toen, kan je ook zien als een soort geschenk. Vanuit die gedachte kan je daar dan ook positief mee omgaan. Vandaar zijn plan, dat twee jaar geleden na een gesprek met regisseur Jan Ritsema is gaan rijpen, om via de mythe van Philoktetes de toeschouwer te laten zien en voelen wat nu in zijn hoofd omgaat.

Die mythe is natuurlijk niet toevallig gekozen?

Pol Arias: Nee, die mythe, dat is dus die Philoktetes, die Griekse krijgsheer die op weg naar Troje door een slang gebeten werd. Zijn wonde verspreidde zo'n vreselijke geur dat hij gedropt en achtergelaten werd op een eenzaam eiland. Later duiken daar dan Odysseus en de jonge Neoptolemos op om hem zijn boog afhandig te maken. Zij handelen uit staatsbelang want zonder die boog zouden de Grieken Troje niet kunnen overwinnen. Nu, Sophocles heeft daar heel lang geleden een mooi drama over geschreven. Maar Ron Vawter en Jan Ritsema hadden eerder belangstelling voor theaterversies uit deze eeuw, over die figuur Philoktetes, bij wie we zonder veel moeite inderdaad een link kunnen leggen naar de aids-patiënt van vandaag, naar vragen over buitengesloten zijn, over het leven, over de dood, over angst uiteraard, over liefde, maar ook over gewoonweg veranderingen in iemands leven. En hoe je daar zelf, maar ook je omgeving op reageert.

Zoals je zei, gebeurt dat aan de hand van teksten van vandaag over die mythologische figuur. En daarom is de titel ook Philoktetes-Variaties.

Pol Arias: Wel, voor deze voorstelling wordt vertrokken van drie versies. Een van de Amerikaanse schrijver John Jesurun, speciaal geschreven trouwens voor deze produktie. Er is de versie van Heiner Müller, en ten slotte die van André Gide. De voorstelling begint met de versie van Jesurun. Ron Vawter speelt de zieke Philoktetes, Viviane De Muynck Odysseus, en Dirk Roofthoof Neoptolemos.

Op het toneel staan drie afzonderlijke podia, en daar nog eens boven heeft zich de componist-muzikant Henry Threadgill geïnstalleerd. De acteurs nemen plaats op het middenverhoog in zwarte smoking. Ron Vawter als Philoktetes met boog en pijlenkoker op de rug. Alle drie met microfoontjes op de wang, hun bitse dialogen worden immers versterkt. Maar eerst heeft Ron Vawter met een projector een pijl geprojecteerd, elektronisch geprojecteerd, naar het hoofd van een man die op een filmdoek verschijnt. En in die man herkennen we de gezonde, stevige, stoere Ron Vawter van vroeger. Niet de kaal wordende, sterk vermagerde man die nu Philoktetes speelt. Het is een voorstelling over wat zich in het hoofd afspeelt.

In de versie van Jesurun worden in een viertal fragmenten, in het Engels, vragen als pijlen afgestuurd van Odysseus en Neoptolemos naar Philoktetes. Waarom hij in die situaties terecht kwam? Is het misschien een goddelijke straf? Heeft ie wetten overtreden? Of heeft het toch te maken met liefde? Ondertussen zien we op de filmschermen en video's beelden die doen denken aan röntgenfoto's en aan bewegende biologische cellen. Maar Philoktetes blijft overeind in die confrontatie en aanvaardt al die biologische veranderingen, terwijl herinneringen opgehaald worden, zijn geestelijke en lichamelijk miserie enigszins beschreven wordt, het onbegrip ook waarmee ie geconfronteerd wordt. Het zijn krachtige, flitsende scènes met mooie, versterkte stemmen. Af en toe heeft Vawter wel de tekstaangeefster nodig die opzij staat, en er zit ook een behoorlijke kuch in zijn keel.

Er wordt omgekleed. Duitse legerjassen worden aangetrokken, maar eventjes blijft Vawter naakt zitten, met een pijl in de hand. Een Sebastiaan-figuur. En op de videoschermen verschijnen vanaf nu ogen, en wordt het thema *kijken*, en *bekeken worden*. Dat gaat domineren, de voorstelling krijgt daardoor ook een heel onwennige toon. Want op het linkse podium wordt nu de tekst van Heiner Müller gebracht. Het cynisme van ideeën en systemen wordt hier bekeken. Vawter gaat in een rolstoel zitten, de twee anderen staan rond een rotsblok, alle drie tot de knieën in rode vloeistof. Hier worden beelden, composities gemaakt, wel mooi om naar te kijken. De Duitse tekst wordt door de zeggings als het ware van onder het vergrootglas gelezen. Tot nog toe doken al vragen op over de directe behandeling, de directe metafoor, nu duikt meteen ook twijfel op. Want Vawter zaait verwarring, door zijn tekst op bepaalde momenten door de anderen te laten voorlezen. Kan hij

het niet meer, vraag je je af. Valt hij echt uit z'n rol? En moeten anderen hem daarbij helpen?

Is dat zo gerepeteerd, of wordt dat zo geïmproviseerd, of is dat echt?

Pol Arias: Wel, dat weet je eigenlijk niet. Vandaar die duidelijke verwarring. Nu kan je daar ook een link leggen naar iemand die aids heeft, en die zich voortdurend ook moet aanpassen aan nieuwe veranderende situaties, niet alleen bij hem, maar ook zij die omgang hebben met hem, zoals hier dus die twee acteurs. Maar goed, toch vraag je je tijdens de pauze af of het toch niet beter geweest was om Müllers tekst in het Engels te brengen en niet in het Duits, want eigenlijk kan alleen Viviane De Muynck daar behoorlijk mee overweg.

Maar goed, ten slotte, in het derde deel, wordt dan verhuisd naar dat derde podium. En daar staat een witte lijkstaf met witte zachte wanden binnenin, rechtop tegen een muur. Een witte rouwkamer met kunstbloemen. Aanvankelijk nog in kimono, maar daarna poedelnaakt, terwijl we nu duidelijk de beschadigde huid zien van aidslijder Ron Vawter, gaat hij fotograaf en regisseur spelen. Hij gaat zelf de dood van zijn personage - en eigenlijk zijn afscheid - ensceneren. Maar wat een gesukkel zie je, wat een amateurisme. Plots kan gelachen worden met dat chaotische, maar schitterend gespeeld gedoe op de scène. Tot Philoktetes, of als je wil Vawter, op een stoel staat, door het filmbeeld wordt opgevangen, en verdwijnt in het heelal of noem het het niets.

Het is een voorstelling die je nooit meer zult vergeten, maar waarbij je wel met heel veel vragen naar huis gaat. Vragen over exhibitionisme, dat op de rand van het gênante zit, over de communicatie en keuze van de gebruikte middelen, over die directe, soms zelfs platte en sentimentele werking van de metafoor. Een voorstelling die zich bijna uitsluitend concentreert op die zieke acteur. En kan dat wel, zo'n voorstelling die zo direct beladen is, die misschien eerder in het therapeutische veld dan in het theaterdomein thuishoort?

Maar je kan die vragen ook omdraaien en zeggen dat dit een hommage is aan een acteur die ons veel - ook nog vandaag - gegeven heeft. Je kan het ook bekijken als een geschenk door en aan vrienden waar je als toeschouwer of in mijn geval, als criticus, ook toe behoort. Daarom wil ik het een noodzakelijke, zowel voor Vawter als voor ons, een noodzakelijke voorstelling noemen. Het is ook een spraakmakende voorstelling.